

Livet som kokke

På anleggene var kvinnene i mindretall, og arbeidet de fikk tilbud om var å være kokke. Det kan ikke ha vært lett å være kvinne i dette harde og maskuline miljøet. Ikke sjelden ble ei kokke gift med en slusk – eller de giftet seg først, og så ble kona med som kokke på anleggene etterpå. Sjøl om mann og kone kunne holde sammen, var det et vanskelig familieliv når det kom barn til verden. Noen av kokkene har fortalt livshistoriene sine. Hun som forteller her ville være anonym, men vi kan kalle henne Mari. Her er livshistorien hennes i utdrag:

«Jeg kom til Svelgfoss våren 1906. Da var jeg litt over 16 og et halvt år. Jeg skulle begynne på kjøkkenet i en spiseforretning som en svenske som hette Karlsen dreiv. Den holdt til i en stor to-etasjers brakke. I første etasje var det kjøkken, spiskammers og en stor spisesal. I andre etasje var vi 12 jenter som lå fire på hvert rom, to jenter i hver køye. Vi lå på halmmadrasser og fekk utlevert ulltepper.

Jeg begynte på kjøkkenet. Der stod det et par store bryggerpanner, og i disse ble det kokt poteter, supper og lapskaus. Det var en fæl jobb å skrelle poteter – det verste vi visste. En stor gammeldags komfyr opptok mye plass, og på denne ble det kokt kaffi, stekt kjøtt, kjøttkarer og slikt. Vi jenter arbeidet på skift. Når vi begynte klokka 10 på formiddagen, sto vi til klokka elleve om kvelden, så sov vi til fem, og bytte på så vi hadde natta annenhver gang.» (Folk jobba også om natta på Svelgfoss, så mat ble servert også da.)

«Jeg trur at jeg hadde 15 kroner i månen, jeg skal ikke si det så sikkert. Men så hadde vi kost og losji, og det telte sitt.

Det ble servert lapskaus, kjøttkaker, poteter, stuing og saftsuppe. En dag kunne det være erter, kjøtt og flesk, og en aen dag fisk. Vi servert også smørbrød og kaffi. Alt vannet vi bruka, ble kjørt fram til brakka med hest.

Det var ikke alltid at busen (anleggsarbeideren) satte pris på maten. Rett som det var, kunne de ta ei kjøttkake og slenge i veggen så det sang, eller slenge suppetallerkenen i vegger og tak og kaste brødsiver etter dem som serverte. Så fekk vi jenter kjeft, og de var fæle i kjeften.

Det var mye fyll, men slagsmål var det lite av. Og når busen var full, flaug dem etter vårs jenter. En kveld kom det en bus opp på rommet mitt der jeg lå. Han kasta seg opp i køya midt mellom meg og ei anna jente. Jeg skreik ende over meg, og frøken Jensen kom og fekk lempa han ut.

Utpå forsommeren slutta jeg og begynte på Morland kafe på Notodden, den lå like ved fabrikktomta. Vi jentene lå på et lite kott i annen etasje. Det var mye å gjøre. Vi skulle hjelpe til på kjøkkenet, servere og vaske opp for 10 kroner i månen. Også her var det mye renn av bomms som fekta¹ mat. Når de ikke var ute på feking, holdt de seg på Tekstesletta og spelte kort.

Så begynte jeg seinere i en av Tinnensandbrakkene, jeg var blitt 17 år og skulle være hjelpekokke for fru Bjørndal. Vi hadde 22 mann i brakka. Om morran måtte jeg inn til karane og fyre opp. Det skulle være godt og varmt til de sto opp. Det hendte at det ble luset i brakkene. Og da var det vår jobb å få det reint. I ei brakke var så ille at jeg måtte ta alt sammen, sengeklær og undertøy – jeg vaska og gråt, så sint var jeg.

Det var nok enkelte jenter som skeia ut, og ble det oppdaga at de dreiv med trafikk² så befalet fikk greie på det, var det ikke lenge før de ble jaga.

Mari skifta jobber mange ganger. Hun reiste til Rjukan i 1909, og der møtte hun Karl som hun fikk et barn

1 Fekte er det samme som å tigge.

2 Her menes jenter som var løsaktige, det vil si at de var prostituerte.

sammen med. Men Karl ble drept ved ei skyteulykke i 1914. Også den andre kjæresten hennes ble drept i ei arbeidsulykke.

Mari hadde arbeid som kokke på Dovrebanen. I Sauda var hun flere ganger. Da Mari kom dit i 1918, herja spanskesjuken. Hun ble også sjuk, men ble ikke så hardt angrepet.

Hun forteller at det var fælt å se folk kom på loffen og ble sengeliggende. Dem fikk først lungebetennelse og mange døde. Det var en doktor i Sauda, men han kunne lite gjøre – det eneste var å skaffe ei halv flaske konjakk, og så fekk den sjuke prøve å bli frisk igjen.

Mari sier: «Jeg likte arbeidet som kokke, men jeg ble nok sliten og trøtt mange ganger. Grunnen til at jeg begynte ved anlegga var at det ikke var så mye å velge imellom.

To ting som jeg husker anleggsfolka satte pris på var god mat og reine brakker.»

Spørsmål til teksten:

1. Mari arbeidet som kokke. Hvilke andre typer arbeid kunne kvinner fra fattige kår velge i på begynnelsen av 1900-tallet?
2. Les og finn ut hvordan arbeidsdagene til Mari var. Hva er de viktigste forskjellene mellom den tidas arbeidsliv og vår tids arbeidsforhold?
3. Finn ut mer om spanskesjuken. Hva det var og omfanget av denne sjukdommen.
4. Lag et skjema der du setter opp dagens arbeidsoppgaver for Mari. Du velger sjøl om du skriver fra brakkelivet eller da Mari jobber på kafe.
5. Tenk deg at Mari skal skrive en rapport som gjelder dagens arbeid. Hva vil du ta med i denne rapporten?

Tekst: Anne Haugen Wagn

